

УДК 331.522.4:336(100)

Наталія ХАЛДА

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У МІЖНАРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Резюме. Розглянуто теоретичні основи концепції людського розвитку як однієї з основних сучасних теорій розвитку світової економіки. Досліджено загальносвітові тенденції реалізації концепції людського розвитку та основні напрями забезпечення розвитку людського потенціалу. Основними напрямками забезпечення людського розвитку у світі є: сприяння розвитку здібностей людей через якісні соціальні послуги, врегулювання розподілу суспільних благ та послуг з метою допомоги соціально вразливим верствам населення, збалансування соціальних витрат, створення стимулів для економічної активізації населення, розширення участі людини у суспільному житті через свободу вибору у політичній, економічній та соціальній сферах. Здійснено порівняльний аналіз індексу людського розвитку та його фінансово-економічного забезпечення в Україні та країнах світу. Охарактеризовано загальну сучасну ситуацію забезпечення людського розвитку в Україні з урахуванням особливостей її соціально-економічного розвитку. На основі проведеного дослідження сформульовані основні тенденції людського розвитку в Україні. Основними тенденціями людського розвитку в Україні є: дисбаланс між працюючим населенням та населенням пенсійного віку; низька очікувана тривалість життя населення; загострення демографічної кризи; зростання захворюваності населення; низька якість освітніх та медичних послуг; розбалансованість ринку праці; активізація міграційних процесів; недостатня науково-технічна база освіти та охорони здоров'я; нерозвинена соціальна інфраструктура. Розроблено фінансовий механізм забезпечення людського розвитку та розкрито зміст його складових. Реалізація фінансового механізму забезпечення людського розвитку має відбуватись на всіх рівнях управління. Результатом дії механізму є створення умов для розвитку людського потенціалу, забезпечення необхідного фінансування; фінансовий контроль виконавців та заходів; інформування громадськості з результатами. Запропоновано перспективні напрями забезпечення розвитку людського потенціалу в Україні на основі сучасної соціально-економічної ситуації в Україні та з урахуванням світових тенденцій розвитку.

Ключові слова: концепція людського розвитку, людський потенціал, соціально-економічний розвиток, очікувана тривалість життя населення, освітні та медичні послуги, соціальна інфраструктура, фінансовий механізм забезпечення людського розвитку.

Nataliia KHALDA

FINANCIAL ASPECTS OF MANAGING THE DEVELOPMENT OF HUMAN POTENTIAL IN THE INTERNATIONAL ENVIRONMENT

Summary. The article deals with the theoretical foundations of the concept of human development as one of the major modern theories of development of the global economy. The global tendencies of the concept of human development implementation and the main directions of providing the development of human potential are investigated. The main directions of providing the human development in the world are as follows: promotion of the development of people's abilities through high quality social services, settlement of the allocation of public goods and services with the aim to help socially vulnerable segments of the population, balancing of social expenditures, creation of incentives for economic activation of the population and the expansion of human participation in public life through the freedom of choice in political, economic and social spheres. The comparative analysis of the human development index and its financial and economic provision in Ukraine and worldwide is carried out. The general current situation of providing the human development in Ukraine taking into account the peculiarities of its socio-economic development is characterized. The main tendencies of the human development in Ukraine are formulated on the basis of the carried out research. They are as follows: the imbalance between the working population and the population of retirement age; low life expectancy of the population; aggravation of demographic crisis; the increase in the morbidity of the population; low quality of education and medical services; imbalance of the labor market; activation of migration processes, insufficient scientific and technical base for education and health care; undeveloped social infrastructure. The financial mechanism of providing the human development is developed and the essence of its components is disclosed. Realization of the financial mechanism of providing the human development should take place at all levels of management. The result of the mechanism action is the creation of conditions for the development of human potential and provision of the necessary financing; financial control of performers and actions; public awareness of the results. The perspective directions of providing the human potential development in Ukraine on the basis of current social and economic situation in Ukraine and taking into account the world tendencies of the development are offered.

Key words: the concept of human development, human potential, socio-economic development, life expectancy of the population, educational and medical services, social infrastructure, financial mechanism of providing the human development.

Постановка проблеми. Сучасний світовий розвиток все більше орієнтується на забезпечення підвищення рівня людського розвитку на основі зростання людського потенціалу. Високий рівень людського розвитку та розширення можливостей використання людського потенціалу є основою для прискорення соціально-економічного розвитку та запорукою стабільності суспільного прогресу. Розвинені країни світу інвестують значні кошти у людський розвиток та беруть участь у інноваційних проєктах з метою забезпечення високого рівня освіти та здоров'я населення як основи для суспільного прогресу та загального економічного зростання. Тому актуальним дослідженням є виявлення загальних тенденцій упровадження концепції людського розвитку в Україні та світі, а також розроблення рекомендацій з підвищення рівня людського потенціалу в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню концепції людського розвитку присвячені праці таких вчених, як Антонюк В., Бондар І., Грішнова О., Куценко В., Лібанова Е., Новікова О., Стефанишин О. та ін. У цих працях досліджено загальні тенденції розвитку концепції людського розвитку та особливості її впровадження в Україні. Більш детального дослідження потребує аналіз фінансового забезпечення людського розвитку в Україні та світі та розроблення його механізму.

Метою статті є дослідження фінансового аспекту розвитку людського потенціалу у міжнародному середовищі. Для цього здійснено аналіз сучасних тенденцій людського розвитку в Україні та світі, проведено співставлення показників фінансування людського розвитку в Україні та світі, розроблено фінансовий механізм забезпечення людського розвитку та узагальнено напрями підвищення рівня людського розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Концепція людського розвитку є однією з найактуальніших теорій сучасного світового розвитку. В її основі – суспільний прогрес на основі постійного зростання людських здібностей та можливостей. Основним здобутком цієї теорії є відхід від суто економічного трактування місця людини у розвитку суспільства і перехід до трактування людини як основної цілі суспільного прогресу. Вимір людського розвитку здійснюється на основі гармонійного поєднання соціальної та економічної складових добробуту людини – це можливість прожити довге й здорове життя, набувати та примножувати знання, мати високий рівень життя.

Загальносвітове оцінювання людського розвитку проводиться спеціальною Програмою розвитку ООН з 1990 року, її здійснення стало можливим на основі поширення постіндустріальної моделі суспільства, коли прогрес людства досягається на основі творчої праці з високим рівнем інноваційного, інформаційного та інвестиційного забезпечення. Така праця підвищує добробут людини та суспільства в цілому, не абстрагуючись від соціальних потреб. Основні показники людського розвитку наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники людського розвитку країн світу за 2009 рік [1, с. 168]

Table 1

Indicators of the human development of the world countries for 2009 [1, p. 168]

Загальний рейтинг країни	Країна	Індекс людського розвитку	ВВП на душу населення (ПКС у дол. США)
1	Норвегія	0,943	56214
2	Австралія	0,929	39539
3	Нідерланди	0,910	40676

4	США	0,910	45989
5	Нова Зеландія	0,908	28993
65	Білорусь	0,756	13040
66	Російська Федерація	0,755	18932
68	Казахстан	0,745	11510
75	Грузія	0,733	4774
76	Україна	0,729	6318

За загальною оцінкою 2009 року Україна займає 76 місце серед країн світу і відноситься до країн з високим рівнем людського розвитку. У порівнянні з групою країн з високим рівнем людського розвитку індекс людського розвитку в Україні на 0,214 менше, ніж у Норвегії, на 0,2 – в Австралії, на 0,181 – у Нідерландах та США, на 0,179 – у Новій Зеландії. Порівняно з країнами пострадянського простору індекс людського розвитку в Україні на 0,027 менше, ніж у Білорусії, на 0,026 – у Російській Федерації, на 0,016 – у Казахстані, на 0,02 – у Грузії.

Основним економічним показником людського розвитку є ВВП на душу населення. В Україні цей показник у 8,7 раза менше ніж у Норвегії, у 6,3 – в Австралії, у 6,4 – у Нідерландах, у 7,3 – у США, у 4,6 – у Новій Зеландії, у 2,1 – у Білорусі, у 3 рази – в Російській Федерації.

Основним фінансовим показником людського розвитку є загальні соціальні видатки, що включають державні витрати на освіту та загальні витрати на охорону здоров'я (табл. 2).

Таблиця 2

Соціальні видатки на людський розвиток країн світу за 2009 рік [1, 2]

Table 2

Social expenditures on the human development of the world countries for 2009 [1, 2]

Країна	ВВП (млрд. дол.)	Частка ВВП на соціальні видатки (%)	Загальний обсяг соціальних видатків (млрд. дол.)
Норвегія	374,7	19,4	72,7
Австралія	924,2	17	157,1
Нідерланди	793,4	21,6	171,4
США	134863,6	32,4	4491,8
Нова Зеландія	117,4	19,4	22,7
Білорусь	49,3	11,6	5,7
Російська Федерація	1222,6	10,8	132
Казахстан	115,3	9	10,3
Грузія	10,76	20,2	2,1
Україна	117,22	14	16,4

Соціальні видатки на людський розвиток в Україні у 273,8 раза менше, ніж у США, 10,5 – у Нідерландах, 9,5 – в Австралії, 8 – у Російській Федерації, 4,4 – у Норвегії, 1,4 – у Новій Зеландії. Крім абсолютних розмірів соціальних видатків важливе значення має ефективність вкладення цих коштів з метою сприяння динамічному зростанню рівня людського розвитку.

Таким чином, Україна є країною, що потребує підвищення рівня людського розвитку на основі фінансово-економічного забезпечення розширення відтворення та збереження людського потенціалу. На сьогодні в Україні існує ряд проблем, що стримують людський розвиток. До них слід віднести:

- дисбаланс між працюючим населенням та населенням пенсійного віку, що призводить до збільшення економічного навантаження на працююче населення та збільшення соціальних видатків;

- низька очікувана тривалість життя населення, як наслідок несприятливої соціально-економічної ситуації в країні та зниження загального рівня здоров'я;
- демографічна криза на основі від'ємного приросту населення, що спричиняє скорочення демографічної основи для відтворення людського потенціалу;
- загальне збільшення захворюваності населення та низька якість медичних послуг призводять до поглиблення демографічної проблеми;
- формалізація процесу навчання, відсутність прагнення до саморозвитку та безперервності освітнього процесу;
- розбалансованість ринку праці – підготовка фахівців не відповідає потребам ринку праці, якість освіти є недостатньою – це стримує економічний розвиток країни та соціальний прогрес;
- активізація міграційних процесів як всередині, так і за межами країни призводить до скорочення трудового потенціалу та декваліфікації трудових ресурсів країни;
- недостатня науково-технічна база для навчання стримує інноваційних розвиток українського суспільства та знижує можливості якісного навчання;
- незацікавленість роботодавців у перепідготовці фахівців, а також їх професійному розвитку, створює перешкоду в упровадженні безперервної освіти та зростання якості трудового потенціалу українського суспільства;
- зношення матеріально-технічної бази освіти та охорони здоров'я, необхідність залучення передового світового досвіду з метою їх відтворення та покращення.

Для найкращого поєднання економічного розвитку і соціального добробуту Концепція людського розвитку передбачає:

- сприяння розвитку здібностей людей через якісні соціальні послуги (освіта, охорона здоров'я, підвищення кваліфікації тощо);
- врегулювання розподілу суспільних благ та послуг з метою допомоги соціально вразливим верствам населення;
- збалансування соціальних витрат, створення стимулів для економічної активізації населення;
- розширення участі людини у суспільному житті через свободу вибору в політичній, економічній та соціальній сферах.

Концепція людського розвитку набуває все більшого поширення у світі. Спрямування державних та приватних інвестицій у людський розвиток дозволяють підвищити конкурентоспроможність країни, інформаційні технології сприяють поширенню знань та розширенню професійних можливостей трудових ресурсів світу. Поряд з цим загострюється глобальна демографічна проблема, пов'язана з диспропорціями розвитку країн світу, забезпеченням активного життя та працездатності, зниження рівня здоров'я населення, поширення небезпечних захворювань, збереження неповторності національних звичаїв і традицій. Стримують людський розвиток країн скорочення очікуваної тривалості життя, міжнародна міграція населення, депопуляція та прискорення процесу старіння населення.

Позитивною світовою тенденцією є зростання популярності якісної освіти, що зумовлює вищу конкурентоспроможність на ринку праці, вищі доходи, зростання соціального статусу та забезпечення життєвого вибору. Сучасна освіта має відбуватися на інформаційно-комунікаційній основі, що дозволяє вільно конкурувати на міжнародному ринку праці. Важливою світовою тенденцією є забезпечення безперервної освіти та постійного підвищення професійних можливостей працівників. Метою сучасної освіти є засвоєння стандартного

набору знань і умінь та конкретизація на розвитку здібностей та навиків, підвищення орієнтації на саморозвиток особистості.

В розвинених країнах світу поширюється реформа системи охорони здоров'я, що має на меті формування здорового способу життя та включає профілактику фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я. Ці заходи покликані зберегти наявний людський потенціал та створити умови для забезпечення людського розвитку в майбутньому.

Розвиток людського потенціалу може стати основою людського розвитку кожної країни лише на основі виваженої державної політики. Однією з визначальних умов реалізації цієї політики є фінансовий механізм забезпечення людського розвитку, він має виконувати соціально-економічну функції держави з розвитку потенційних здібностей населення країни та створювати можливості для їх реалізації.

Головною особливістю фінансового механізму забезпечення людського розвитку є те, що він виконує соціально-економічні завдання розвитку людського потенціалу на фінансово-економічній основі.

Основною метою дії механізму є розвиток людського потенціалу та загальний людський розвиток суспільства.

Дія механізму має відбуватись на основі створення умов для розвитку людського потенціалу через розроблення фінансових планів та програм, акумуляції фінансових ресурсів для конкретних цілей, забезпеченні фінансування всіх напрямів людського розвитку, обов'язковому фінансовому контролю виконавців, заходів та руху коштів, ознайомленні громадськості з конкретними результатами та врахування громадської думки при розробленні планів розвитку.

У класичному вигляді фінансовий механізм розвитку людського потенціалу включає:

- фінансові методи (аналіз, оцінювання, регулювання, контроль, планування та прогнозування),
- фінансові інструменти (фінансування, оподаткування та кредитування),
- фінансові важелі (ставки, тарифи),
- форми фінансування (пряме фінансування, субсидування, дотування та непряме фінансування – інвестування, страхування).

Загальна дія механізму визначається на основі правового, нормативного, інформаційного та організаційного забезпечення. Правове має ґрунтуватись на законодавчих документах, нормативне – на системі соціально-економічних стандартів, інформаційне – на достовірній та своєчасній інформації про проблеми, потреби та стан розвитку, організаційне – на чіткій ієрархії виконання й контролю.

Його реалізація має відбуватися на державному, регіональному, виробничому та індивідуальному рівнях (рис. 1).

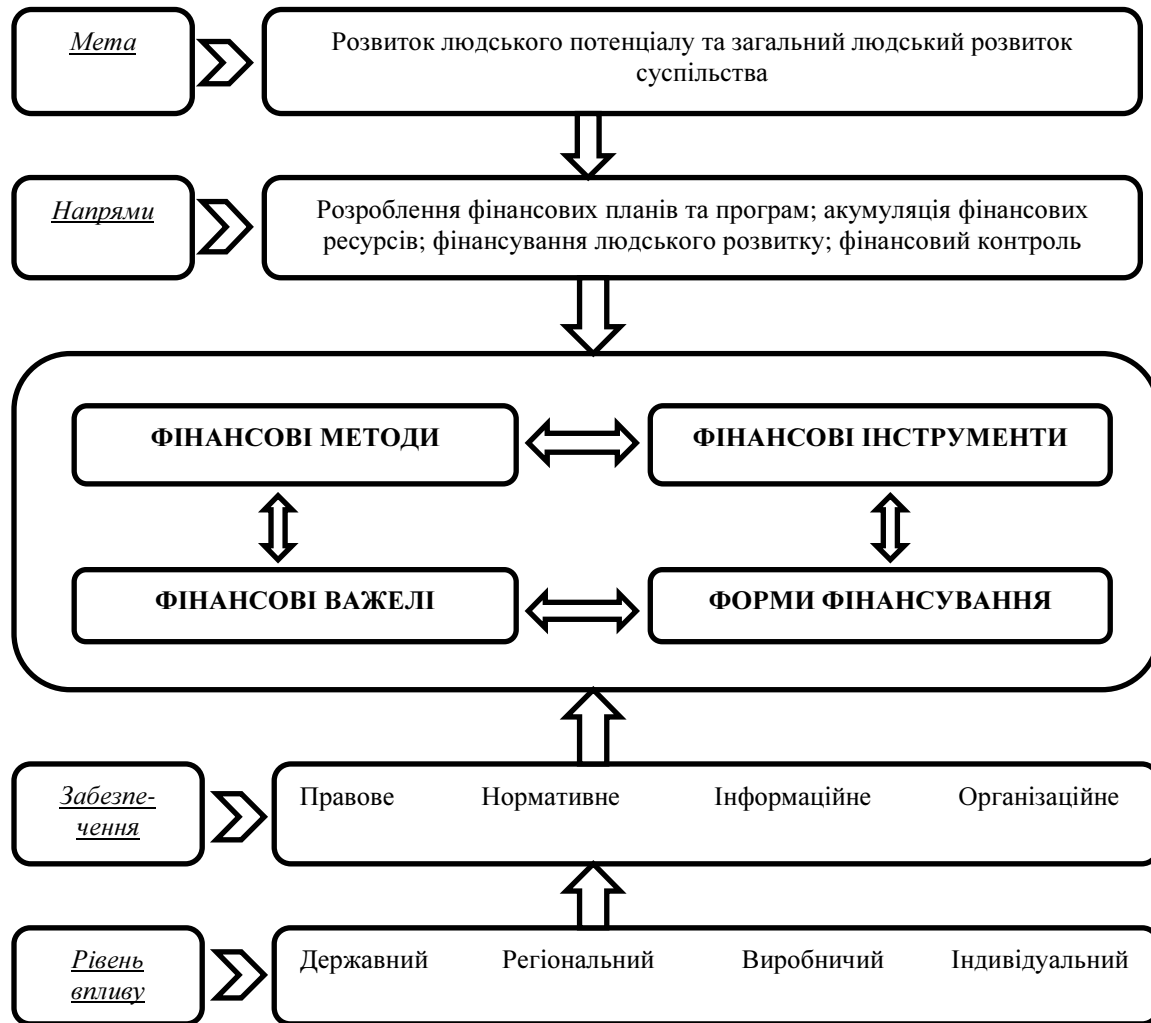

Рисунок 1. Фінансовий механізм забезпечення людського розвитку

Figure 1. Financial mechanism of providing the human development

Висновки. Впровадження концепції людського розвитку є основою для підвищення рівня людського потенціалу суспільства та економічного прогресу. Рівень людського розвитку України є недостатнім, що викликано рядом соціальних проблем та низьким фінансово-економічним забезпеченням людського розвитку. З метою покращення ситуації запропоновано фінансовий механізм забезпечення людського розвитку, що має на меті досягнення суспільного прогресу та підвищення добробуту населення України. Його функціонування має враховувати сучасні світові тенденції розвитку та реалії українського розвитку.

Пріоритетними напрямками дії фінансового механізму забезпечення людського розвитку в Україні мають стати:

- стимулювання людського розвитку та примноження людського потенціалу країни;
- спрямування державного та приватного фінансування на потреби людського розвитку нації;
- розширення використання науково-освітнього потенціалу для забезпечення людського розвитку;
- реформа системи освіти з метою підвищення її якості та забезпечення інформаційно-комунікаційної складової;
- створення умов для професійного розвитку та саморозвитку особистості;
- впровадження та підтримка системи безперервної освіти;

- стимулювання інтеграції освіти, науки та виробництва;
- реформа системи охорони здоров'я з метою забезпечення всіх складових здорового життя людини;
- забезпечення зростання очікуваної тривалості життя та підвищення працездатності населення;
- створення гідних умов для життя населення як основи для скорочення міграції населення та накопичення людського потенціалу країни.

Conclusions. Introduction of the concept of human development is the basis for increase of the level of human potential of the society and economic progress. The level of the human development in Ukraine is insufficient which is caused by a number of social problems and low financial and economic provision of the human development. In order to improve the situation the financial mechanism of providing the human development which aims to achieve social progress and increase the welfare of the population of Ukraine is proposed. Its functioning has to consider the current world tendencies of the development and the realities of Ukrainian development.

The priority directions of actions of the financial mechanism of providing the human development in Ukraine have to be as follows:

- stimulation of the human development and increase of the human potential of the country,
- orientation of the public and private financing on the human development needs of the nation,
- expansion of the use of scientific and educational potential for providing the human development,
- education system reform in order to improve its quality and provide an information and communication component,
- creation of conditions for professional development and self-identity of the individuals,
- introduction and support of the lifelong education system,
- stimulation of the education, science and production integration,
- health system reform in order to provide all components of the healthy human life,
- provision of the increase of life expectancy and increase of the population working capacity,
- creation of proper living conditions for the population as a basis for reduction of migration and accumulation of the human potential of the country.

Використана література

1. Доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех [Текст]; пер. с англ.; ПРООН. – М., Издательство «Весь мир», 2011. – 188 с.
2. The World Bank Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/>